

บทความวิชาการ (Academic article)

จารึกของอาณาจักรพุกาม¹
Inscriptions of the Pagan Kingdomนวพรรณ ภัทรมูล² และ ยุทธพร นาคสุข^{3*}
Nawapan Pattaramoon² and Yuttaporn Naksuk^{3*}

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลทั่วไปของจารึกสมัยอาณาจักรพุกาม ซึ่งอาณาจักรนี้ตั้งอยู่ในเขตที่ราบใจกลางของประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ยุคโบราณ จารึกสมัยอาณาจักรพุกาม (พุทธศตวรรษที่ 14-19) ประมาณการว่ามีจำนวนไม่ต่ำกว่า 550 รายการ ใช้ภาษาในการบันทึก 7 ภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาพม่า ภาษามอญ ภาษาปยู ภาษาสันสกฤต ภาษาจีน และภาษาทมิฬ อักษรที่พบในจารึกมีทั้งหมด 7 ชนิด ได้แก่ อักษรปยู อักษรมอญโบราณ อักษรพม่าโบราณ อักษรจีน อักษรทมิฬ อักษรเทวนาครี และอักษรอินเดียใต้ วัตถุที่ใช้จารึกมีอยู่หลายประเภท เช่น ศิลา แผ่นดินเผา พระพิมพ์ โลหะ วัตถุจารึกพบมากที่สุดคือ ศิลา เนื้อหาของจารึกอาณาจักรพุกามแบ่งตามวัตถุประสงค์ได้เป็น 7 ประเภท ประเภทที่ 1 เพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับของที่อุทิศถวายให้ศาสนา ประเภทที่ 2 เพื่อบันทึกความรู้สึกของผู้จารึก ประการที่ 3 เพื่อบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่ผู้จารึกได้กระทำและประสงค์จะเผยแพร่สู่สาธารณชน ประเภทที่ 4 เพื่อเล่าเรื่องการสร้างถาวรวัตถุและรายละเอียดของสิ่งก่อสร้าง ประเภทที่ 5 เพื่อเป็น

¹ บทความเรื่องนี้ปรับปรุงมาจากบทความ 2 เรื่อง คือ Yuttaporn Naksuk. (2017). Inscriptions of Sri Ksetra and Bagan Kingdoms. Ampika Rattanapitak, (Editor), *A Collection of Papers on Myanmar Language and Literature* (p. 167-206). Chiang Mai: Patara Prepress. และ ยุทธพร นาคสุข. (2557). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจารึกของอาณาจักรศรีเกษตร. ใน *ความสัมพันธ์ของภาษาและรัฐโบราณในอาเซียน*, (น. 115-134). กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. โดยเพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความทันสมัยและสมบูรณ์มากขึ้น

² นักวิชาการคลังข้อมูล ฝ่ายคลังข้อมูลวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation)

^{3*} หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
Master of Arts Program in Linguistics, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

*Corresponding author; email: yuttaporn.nak@mahidoLedu

(Received: 11 April 2023; Revised: 25 May 2023; Accepted: 30 May 2023)

การสาปแช่งทำให้ผู้ที่คิดจะลบล้างหรือทำลายสิ่งที่มีผู้สร้างถวายไว้กับพระพุทธศาสนาได้เกิดความเกรงกลัวและไม่กล้าทำการดังกล่าว ประเภทที่ 6 เพื่อบันทึกเรื่องราวในพระพุทธศาสนา และประเภทที่ 7 เพื่อบันทึกกฎหมายและคดีความ สำหรับแจ้งให้ประชาชนได้ทราบ ใช้เป็นแนวทางการปกครองและตัดสินคดี อาณาจักรพุกามล่มสลายลงไปเพราะถูกกองทัพมองโกลโจมตีในปี พ.ศ.1830

คำสำคัญ: จารึก อาณาจักรพุกาม สหภาพเมียนมา

Abstract

The purpose of the research is to present information about the inscriptions of Pagan, the kingdom situated on the plain area in the middle of the Republic of the Union of Myanmar in ancient times. There are over 550 Pagan Kingdom inscriptions (9th-13th century CE) found and engraved in 7 languages: Pali, Burmese, Mon, Pyu, Sanskrit, Chinese, and Tamil. All the scripts used in the inscriptions including Pyu script, Old Mon script, Old Burmese script, Chinese script, Tamil script, Devanagari script, and South Indian. The inscriptions were made from several materials such as stone, clay tablets, votive tablets, and metal but stone used mostly. The contents appeared in the Pagan inscriptions are divided into 7 categories based on different objectives. The first one is to inform the religious offerings. The second one is to record engraver's feelings and emotions. The third one is to record the important events and make them known publicly. The fourth one is to describe how to create the permanent structures and to detail them. The fifth one is to curse those who attempt to eradicate or destruct the religious structures to be fear and avoid doing that. The sixth one is to record the matters relating to Buddhism. And the seventh one is to record laws and lawsuits publicly to be the guidelines for administration and adjudication. The Pagan Kingdom declined due to the invasion of the Mongol in 1287.

Keywords: Inscription, Pagan Kingdom, The Republic of the Union of Myanmar

บทนำ

ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในยุคโบราณเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรเก่าแก่ที่สำคัญอยู่ 4 อาณาจักร ได้แก่ อาณาจักรศรีเกษตร อาณาจักรพุกาม อาณาจักรมอญ และอาณาจักรยะไข่ เขตที่ราบใจกลางของประเทศเป็นที่ตั้งของอาณาจักรศรีเกษตร (Śrīkṣetra) หรืออาณาจักรปยู (Pyu) มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-14 (นักวิชาการจำนวนหนึ่งกำหนดอายุของอาณาจักรศรีเกษตรว่าเกิดก่อนหน้านั้น คือ มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 4-14) และบริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของอาณาจักรพุกาม (Pagan, Bagan) ที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-19 เขตที่ราบลุ่มปากแม่น้ำทางตอนใต้ของประเทศเป็นที่ตั้งของอาณาจักรมอญ มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 - 16 ซึ่งร่วมสมัยกับอาณาจักรทวารวดี (Dvārāvati) ในดินแดนของประเทศไทย นักวิชาการมักเรียกอาณาจักรมอญในประเทศพม่ายุคนี้ว่าอาณาจักรรามัญเทศ (Rāmaṅgadesa) มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสะเทิมหรือสุธรรมวดี เขตที่ราบชายฝั่งทะเลเบงกอลทางด้านทิศตะวันตกของประเทศเป็นที่ตั้งของอาณาจักรยะไข่ (Rakhaing) หรืออาณาจักรอารกัน (Arakan) มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 - 16 อาณาจักรเหล่านี้ต่างมีการติดต่อสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านอักษรศาสตร์ บางคราวก็ทำสงครามแย่งชิงดินแดนกัน

ในบทความนี้จะกล่าวถึงจารึกของอาณาจักรพุกามซึ่งมีอำนาจขึ้นมาหลังจากที่อาณาจักรศรีเกษตรเสื่อมลงในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 14 ทั้งด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก อาณาจักร ปัจจัยภายในเกิดจากการต่อสู้แย่งชิงกันเองระหว่างเมืองต่าง ๆ ของชนชาติปยูเอง ทำให้ขาดความเป็นเอกภาพและเสถียรภาพ ส่วนปัจจัยภายนอกเกิดจากการรุกรานของอาณาจักรน่านเจ้าซึ่งก่อตั้งขึ้นในราว พ.ศ. 1250-1300 ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นยูนนานและกินอาณาเขตไปถึงพม่าตอนเหนือด้วย ในปี พ.ศ. 1375 อาณาจักรน่านเจ้าได้กวาดต้อนเอาชาวปยูจากเมืองหั่นสิ้นซึ่งเป็นเมืองหลวงในขณะนั้นไปยังอาณาจักรน่านเจ้าบริเวณเมืองคูนหมิงในปัจจุบัน ชาวปยูอีกส่วนหนึ่งโดยเฉพาะจากเมืองแปรก็พากันหนีไปยังเมืองพุกาม ไปอาศัยรวมกับชาวมอญและชาวพม่า ซึ่งขณะนั้นชาวพม่าได้อพยพมาจากชายแดนของประเทศทิเบตเข้ามายังดินแดนประเทศพม่าแล้วในราวต้นหรือกลางพุทธศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2535, น. 95-97) ในช่วงนี้ชนชาติพม่าเริ่มมีอำนาจมากขึ้นเรื่อย ๆ และตั้งอาณาจักรของตนขึ้นคืออาณาจักรพุกาม โดยมีเมืองพุกามเป็นราชธานี

จารีก่อนสมัยอาณาจักรพุกาม

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าอาณาจักรพุกามได้ก่อตั้งขึ้นหลังจากที่อาณาจักรศรีเกษตรของชาวปยูล่มสลายไปแล้ว ดังนั้นจารีก่อนสมัยอาณาจักรพุกามเกือบทั้งหมดจึงเป็นจารึกสมัยอาณาจักรศรีเกษตร ซึ่งจะกล่าวถึงพอสังเขปดังนี้

ภาษาที่ใช้ในจารึกของอาณาจักรศรีเกษตรเท่าที่พบหลักฐานในปัจจุบันมีอยู่ 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาปยู ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต ภาษาปยูเป็นภาษาของชาวปยูหรือที่คนชนชาติอื่นเรียกว่า ชาวติรจุล (Tircul) หรือติรซูล (Tirsul) ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดและเป็นเจ้าของอาณาจักรนี้ด้วย ส่วนภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตนั้นรับมาจากอินเดียพร้อมกับการเผยแผ่ศาสนาและการติดต่อค้าขาย

ภาษาปยูจัดอยู่ในตระกูลภาษาย่อยทิเบต-พม่า (Tibeto - Berman) (Shafer, 1943, p. 313) ซึ่งอยู่ในกลุ่มเดียวกับภาษาพม่า ภาษามูเซอ และภาษาอาฮา ในพุทธศตวรรษที่ 13 พวกปยูรบกับพวกกะเหรี่ยงและพวกมอญแต่สู้ไม่ได้ จึงพากันย้ายจากเมืองแปรขึ้นไปอยู่ที่เมืองเฉวโป (Shwebo) ต่อมาในปี พ.ศ. 1378 พวกปยูก็รบแพ้อาณาจักรน่านเจ้าอีก และได้ถูกทหารน่านเจ้าเผาทำลายบ้านเมืองและกวาดต้อนผู้คนไปหมด พวกที่เหลือก็แตกฉานซ่านเซ็นกลมกลืนเข้ากับเผ่าอื่น ภาษาปยูจึงสาบสูญไป ไม่มีผู้พูดหลงเหลืออยู่อีกแล้ว (คุณหญิงสุริยา รัตนกุล, 2544, น. 214) ด้วยเหตุนี้จึงยังมีจารึกภาษาปยูอีกหลายหลักที่ยังไม่สามารถอ่านแปลได้

จารึกของอาณาจักรศรีเกษตรที่เป็นภาษาบาลี ส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น จารึกคาถา “เยธมมาฯ” จากพระวินัยปิฎก มหาวรรค บทสวด “อิตติปิโสภควาฯ” และบทสวด “สุวากขาโตฯ” จากธัชคคสูตร หลักปฎิจจสมุปบาท จากพระวินัยปิฎก มหาวรรค พระคาถา “มคคานภูฐังคิโก เสฏโฐฯ” จากพระธรรมบท คาถามงคลพระปริตร รัตนปริตร และโมรปริตร เวสารัชชสูตร โพธิปักขิยธรรม ปฎิสัมภิตามรรค และบทมาติกา (กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมาฯ) ฯลฯ (Skilling, 1997, p. 94-95)

สำหรับจารึกภาษาสันสกฤตพบน้อยมาก เท่าที่สำรวจจากเอกสารพบเพียง 2 รายการเท่านั้น ได้แก่ จารึกฐานพระพุทธรูปเศียรหัก ปางสมาธิ พบที่เนินก้นแวงก์กาวังหรือก้นแวงก์กาวังโกง (Kan Wet Khaung Gon) เขตเมืองฮมอซา (Luce, 1985, p. 65) และจารึกเหรียญเงินของปยู อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 พบที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (ชะเอม แก้วคล้าย, 2535, น. 86-92) แต่จารึกทั้งสองนี้ก็ไม่ได้บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตล้วน หากแต่บันทึกแทรกอยู่กับภาษาปยู ซึ่งอาจจะเป็นเพียงคำยืมจากภาษาสันสกฤตเท่านั้น

สิ่งที่น่าสังเกตเป็นอย่างยิ่งก็คือไม่พบว่ามีจารึกภาษามอญในอาณาจักรศรีเกษตร รวมทั้งในประเทศพม่าก็ยังไม่เคยพบจารึกภาษามอญที่เก่าไปจนถึงพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 ดังที่พบในประเทศไทย ทั้ง ๆ ที่อารยธรรมมอญมีความเก่าแก่และยิ่งใหญ่ในดินแดนพม่ามาก่อนเช่นกัน (Douroiselle, 1921, p. iv) แต่เมื่อยังไม่พบจารึกภาษามอญที่เก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 ในประเทศพม่า ก็มีคำถามที่น่าค้นหาคำตอบไปว่าในสมัยที่ชาวมอญในเขตประเทศไทยสร้างอาณาจักรทวารวดีขึ้นนั้น ชาวมอญที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของพม่าโดยเฉพาะที่เมืองสะเทิมได้สร้างอาณาจักรของตนขึ้นแล้วหรือยัง และมีอักษรใช้บันทึกภาษาของตนเองแล้วหรือยัง เป็นต้น

วัตถุที่ใช้จารึกอักษรในสมัยอาณาจักรศรีเกษตรแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ ดินเผา ศิลา และโลหะ วัตถุจารึกที่พบมากที่สุดคือ ดินเผา เช่น พระพิมพ์ แผ่นอิฐ แต่ส่วนใหญ่เป็นจารึกที่มีข้อความสั้นมาก บางชิ้นมีเพียงตัวเลขไม่กี่ตัวหรือมีคำเพียงคำเดียวซึ่งไม่ได้ให้ข้อมูลอะไรมากนัก รองลงมาคือ จารึกบนศิลา เช่น แท่งศิลา โทศศิลา พระพุทธรูปที่แกะสลักจากศิลา ส่วนจารึกบนโลหะพบน้อยที่สุด เช่น แผ่นทอง เหรียญเงิน ผอบเงินกะไหล่ทอง พระพุทธรูปสำริด จารึกที่มีข้อความยาวที่สุดคือ จารึกลานทองขึ้นบ๊ะโกง (Khin Ba Gon) มีจำนวน 20 หน้าลาน มีเนื้อหาวาดด้วยพระสูตรในพระพุทธศาสนา พบที่เมืองฮมอซา (Hmawza) ห่างจากเมืองแปรไปทางใต้ราว 6 ไมล์

ในอาณาจักรศรีเกษตรมีการใช้อักษรปลลวะมากที่สุด นอกจากนี้อาจจะใช้อักษรของราชวงศ์คุปตะซึ่งเป็นราชวงศ์ที่อยู่ทางอินเดียเหนือด้วย เพราะนอกจากอาณาจักรศรีเกษตรจะสามารถติดต่อกับอินเดียทางทะเลซึ่งอยู่ทางตอนใต้ได้แล้วทางตอนเหนือก็ยังสามารถติดต่อกันทางบกโดยใช้เส้นทางสายไหมระหว่างจีนและอินเดียอันเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญได้อีกด้วย (สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์, 2542, น. 96) อักษรของราชวงศ์คุปตะนี้มาพร้อมกับภาษาสันสกฤตซึ่งใช้บันทึกหลักธรรมของศาสนาพุทธบางนิกาย เช่น นิกายสรรวาสตีวาท (Sarvastivada) ซึ่งไม่แพร่หลายเท่ากับนิกายเถรวาท (กรรณิการ์ ถนอมปัญญารักษ์, 2547, น. 37) ดังนั้นอักษรชนิดนี้จึงไม่ได้มีอิทธิพลต่อการเขียนของชาวพยูมากนัก ปัจจุบันยังไม่พบจารึกหลักใดที่มีรูปแบบอักษรเหมือนหรือคล้ายกับอักษรคุปตะอย่างชัดเจน

แม้ว่าอาณาจักรศรีเกษตรจะล่มสลายไปแล้ว แต่จารึกที่เป็นภาษาพยูและอักษรพยูยังคงใช้เรื่อยมาจนกระทั่งสมัยอาณาจักรพุกาม ต่อมาจารึกภาษาพยูค่อย ๆ หายไป ไม่ปรากฏจารึกภาษาพยูอีกเลยนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา (Duroiselle, 1921, p. ii) พร้อมกับชาวพยูก็ถูกกลืนเข้ากับชาวพม่าและเผ่าอื่น ๆ จนสูญเผ่าพันธุ์และสูญภาษาในที่สุด

การก่อตั้งและลำดับกษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรพุกาม

ภายหลังจากที่อาณาจักรศรีเกษตรล่มสลายลง กองทัพพม่าเข้าได้เข้าไปปกครองอาณาจักรศรีเกษตรอยู่ระยะหนึ่ง แต่ต่อมากงเห็นว่ามีคุณค่าที่จะปกครองจึงปล่อยให้คนในท้องถิ่นปกครองกันเอง ในระยะนี้เชื้อชาติพม่ามีกำลังทหารเข้มแข็งที่สุดจึงตั้งเป็นอาณาจักรพุกามขึ้น ในยุคแรก ๆ เสถียรภาพของอาณาจักรพุกามยังไม่มั่นคงนักเพราะมีการแย่งชิงอำนาจกันบ่อยครั้ง กษัตริย์พระองค์แรกที่สามารถรวบรวมอาณาจักรพุกามให้เป็นปึกแผ่นและมีเสถียรภาพคือพระเจ้าอนอรธาหรือพระเจ้าอนิรุทธ์ (พ.ศ. 1587-1620) และมีกษัตริย์สืบต่อกันมาอีกหลายพระองค์ รายพระนามของกษัตริย์ที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ มีความแตกต่างกันบ้าง ในที่นี้ขอขยิตรายพระนามของกษัตริย์พุกามและปีที่ครองราชย์ จากหนังสือมองพม่าผ่านชเวดากอง (ม.ร.ว.รจยา อภากร และ นฤมล ธีรวัฒน์, 2551, น. 296-297) ดังนี้

ตาราง 1 ลำดับกษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรพุกาม

ลำดับที่	พระนาม	ปีที่ครองราชย์ (พ.ศ.)	ความสัมพันธ์
1.	พระเจ้าอนอรธา (พระเจ้าอนิรุทธ์)	1587-1620	โอรสของพระเจ้ากุนชอจาวปยู
2.	พระเจ้าชอลู	1620-1627	โอรสของ 1
3.	พระเจ้าจันสิตตา	1627-1656	โอรสของ 1
4.	พระเจ้าอลองซีตู	1656-1710	นัดดาของ 3
5.	พระเจ้านรตุ	1710-1714	โอรสของ 4
6.	พระเจ้านรเตงคะ	1714-1717	โอรสของ 5
7.	พระเจ้านรปตีซีตู	1717-1754	โอรสของ 6
8.	เจ้านันต้ามยา (ทีโหลมีนโหล)	1754-1774/77 ?	โอรสของ 7
9.	เจ้านรเตงคะอูซานะ	1774/77 ?-1778	โอรสของ 8
10.	พระเจ้าจ๊ะสว่า	1778-1792	โอรสของ 8 อนุชาของ 9
11.	เจ้าอูซานะ	1792-1799	โอรสของ 10
12.	เจ้านรสีหปตี (ตะไย้วเปยมีน)	1799-1830	โอรสของ 11

หมายเหตุ เครื่องหมาย ? หมายถึง ยังมีปัญหาในการระบุปีที่แน่นอน

จารึกของอาณาจักรพุกาม

1. ภาษาที่พบในจารึก

อาณาจักรพุกามประกอบไปด้วยผู้คนหลายชนชาติ ชนชาติที่มีบทบาทสำคัญในช่วงแรก ได้แก่ ชนชาติพม่า มอญ และปยู ดังจะพบว่าจารึกของอาณาจักรพุกามในช่วงแรกนิยมบันทึกมากกว่า 1 ภาษาในหลักเดียวกัน เพื่อจะได้สื่อสารกับกลุ่มชนสำคัญ ๆ ในอาณาจักรได้ทั่วถึงและอาจแสดงถึงการให้ความเท่าเทียมกันด้วย

ภาษาที่พบในจารึกสมัยพุกาม มีอยู่ 7 ภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาพม่า ภาษามอญ ภาษาปยู ภาษาสันสกฤต ภาษาจีน และภาษาทมิฬ (Duroiselle, 1921, p. i-ii) ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้บันทึกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทซึ่งเป็นศาสนาหลักของชาวพุกาม (กรรณิการ์ ฌนอมปัญญารักษ์, 2547, น. 118) สำหรับภาษาปยูนั้น แม้ว่าอาณาจักรของชาวปยูจะล่มสลายไปแล้ว แต่ยังมีคนปยูและมีขุนนางชาวปยูรับราชการอยู่ในราชสำนักพุกาม จนกระทั่งจารึกภาษาปยูค่อย ๆ หายไป และไม่ปรากฏจารึกภาษาปยูอีกเลยนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ส่วนภาษามอญจัดเป็นภาษาสำคัญภาษาหนึ่งของอาณาจักรพุกาม และอาจจะเป็นภาษาราชการในสมัยของพระเจ้าจันสิตตาด้วย (Hla, 1975, p. 62) นอกจากภาษาสำคัญ 4 ภาษาดังกล่าวแล้ว ยังมีภาษาสันสกฤตซึ่งพบที่ใช้บันทึกปะปนกับภาษาอื่น ๆ จารึกที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตล้วนเป็นเพียงข้อความสั้น ๆ เท่านั้น เช่น จารึกในพระพิมพ์ดินเหนียว

จารึกภาษาจีนพบเพียงหลักเดียวในอาณาจักรพุกาม ซึ่งอีกด้านหนึ่งจารึกเป็นภาษาปยู คาดว่าน่าจะจารึกขึ้นหลังจากที่กองทัพมองโกลได้เข้าตีพุกามได้สำเร็จในปี พ.ศ. 1830 ส่วนภาษาทมิฬพบอยู่เพียงหลักเดียว น่าจะจารึกขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 โดยจารึกปนกับภาษาสันสกฤต บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างวัดวิษณุ (Visnu Temple) ที่เมืองพุกาม (Duroiselle, 1921, p. ii) ปัจจุบันจารึกทั้ง 2 หลักนี้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานโบราณคดีพุกาม (Bagan Archaeological Museum)

อนึ่ง ในสมัยของพระเจ้านรปติซีตู (พ.ศ. 1717-1754) ทรงต้องการลดบทบาทของขุนนางมอญที่เคยมีในพุกาม จึงได้ทรงดำริให้สร้างจารึกตลอดจนจารึกคัมภีร์เป็นภาษาและอักษรพม่าเท่านั้น และให้งดใช้ภาษาและอักษรมอญ และสามารถทำได้โดยเด็ดขาดในรัชกาลต่อมา คือ สมัยของพระเจ้านันทวามยา

2. อักษรที่พบในจารึก

อักษรที่พบในจารึกสมัยพุกามเท่าที่สำรวจพบทั้งหมด 7 ชนิด ได้แก่ อักษรปยู อักษรมอญ โบราณ อักษรพม่าโบราณ อักษรจีน อักษรทมิฬ อักษรเทวนาครี และอักษรอินเดียใต้

สอดคล้องกับภาษาในหัวข้อที่ผ่านมา กล่าวคือ อักษรปยูใช้บันทึกภาษาปยูและภาษาสันสกฤต อักษรมอญโบราณใช้บันทึกภาษามอญและภาษาบาลี อักษรพม่าโบราณใช้บันทึกภาษาพม่าและภาษาบาลี อักษรจีนใช้บันทึกภาษาจีน อักษรทมิฬใช้บันทึกภาษาทมิฬและสันสกฤต

อักษรเทวนาครีหรือเรียกสั้น ๆ ว่าอักษรนาครีใช้บันทึกภาษาสันสกฤต มักพบบนพระพิมพ์ดินเผา เช่น พระพิมพ์พุทธคยาศิลปะพุกามที่พบที่เมืองตะกาวง (Tagaung) ภาคมัณฑะเลย์ (Mandalay Region) บันทึกคาถาเย ธรรมา และในจารึกของพระเจ้าชอลูที่ค้นพบใหม่เมื่อ พ.ศ. 2556 ที่วัดเปตอ (Petaw Monastery) เมืองมยิจตา (Myittha Township) ภาคมัณฑะเลย์ (Mandalay Region) ในส่วนต้นของจารึกด้านที่สองก็มีอักษรเทวนาครี ภาษาสันสกฤต บันทึกอยู่จำนวน 8 บรรทัด

อักษรอินเดียใต้หรืออักษรครันละ (Grantha) นักวิชาการพม่าใช้เรียกอักษรที่รับหรือพัฒนามาจากราชวงศ์ทางตอนใต้ของอินเดีย เช่น อักษรของราชวงศ์ปัลลวะ (Pallava) ซึ่งใช้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-13 อักษรของราชวงศ์คัมปะ (Kadamba) ซึ่งใช้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-12 แม้ว่าอาณาจักรพุกามจะก่อตั้งขึ้นหลังจากที่ราชวงศ์ทั้งสองจะล่มสลายไปแล้ว แต่รูปแบบของอักษรของทั้งสองราชวงศ์ที่ใช้ในพุกามก็ยังเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก เช่น จารึกของพระเจ้าชอลูที่ค้นพบใหม่เมื่อ พ.ศ. 2556 ยังคงมีรูปอักษรใกล้เคียงกับอักษรของราชวงศ์คัมปะ เช่น ตัวอักษร ม (𑄎) ซึ่งเป็นตัวอักษรที่เป็นเอกลักษณ์ที่พบเฉพาะในระบบอักษรของราชวงศ์นี้

2. จำนวนจารึกและวัตถุจารึก

ปัจจุบันยังไม่มีกรรณการรายงานว่าจารึกที่พบในอาณาจักรพุกามมีจำนวนที่แน่นอนเท่าใด ในงานวิจัยของกรรณการ ถนอมปัญญารักษ์ (2547, น. 2) ระบุว่าจารึกของอาณาจักรพุกามมีไม่ต่ำกว่า 550 หลัก วัตถุที่ใช้จารึกมีอยู่หลายประเภท เช่น แผ่นศิลาหรือแท่งศิลา แผ่นดินเผา (terra-cotta) พระพิมพ์ โลหะ เช่น สำริด เงิน ทอง ซึ่งวัตถุจารึกประเภทศิลาพบมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบอักษรที่เขียนด้วยหมึกบนฝาผนัง (ink inscription) อีกด้วย เช่น ภาพเขียนที่มีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ภายในวัดสัมภูละ (Thambula temple) เขตหมู่บ้านมินันตู (Minnanthu village) เมืองพุกาม (Bagan)

3. พัฒนาการของตัวอักษร

อักษรปยูที่ใช้มาตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีเกษตร ยังคงใช้มาอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยอาณาจักรพุกาม และยังมีการใช้อักษรมอญโบราณควบคู่อีกชนิดหนึ่งด้วย ผู้ที่ศึกษาจารึกในประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาส่วนใหญ่เชื่อว่าจารึกภาษามอญที่เก่าที่สุดในสมัยอาณาจักรพุกาม คือ จารึกที่เจดีย์เฉวส์ันดอ (Shwesandaw) ทะเบียนหมายเลข 6 พ.ศ. 1636 (ค.ศ. 1093) (Ko & Duroiselle, 1972, p. 148; Aung-Thwin, 1985, p. 21) ซึ่งทั้งอักษรปยูและอักษรมอญโบราณต่างก็พัฒนามาจากอักษรปัลลวะที่รับมาจากอินเดียตอนใต้

จารึกภาษาพม่าหลักแรกพบในรัชสมัยของพระเจ้าจันลิตตา คือ จารึกราชกุมารหรือจารึกมยะเซตีย์ อักษรพม่าในยุคแรกมีความคล้ายคลึงกับอักษรมอญมากกว่าอักษรปยู สันนิษฐานว่านักปราชญ์ชาวมอญในราชสำนักของพระเจ้าจันลิตตาน่าจะเป็นผู้ให้คำแนะนำในการประดิษฐ์อักษรพม่าขึ้นใช้โดยใช้อักษรมอญเป็นต้นแบบ และเหตุที่ไม่เลือกใช้อักษรปยูเป็นต้นแบบเพราะอักษรปยูเขียนยากและมีความสับสนมากกว่าอักษรมอญ (ตุซาร์นวย, 2554, น. 2) อักษรพม่าในสมัยของพระเจ้าจันลิตตาได้เป็นต้นแบบของอักษรพม่าในยุคต่อมา ในช่วงแรกมีการใช้อักษรอย่างลักลั่น ไม่ได้เป็นมาตรฐานเดียวกัน จารึกภาษาพม่าโบราณเริ่มเข้ารูปร่างเรียบร้อยได้มาตรฐานในสมัยร้อยปีต่อมาคือสมัยของพระเจ้านันทวามยา (พ.ศ. 1754-1774/77?) ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกที่ราชวงศ์กษัตริย์พม่าเมืองพุกามเลิกใช้ภาษามอญเป็นภาษาเขียนโดยเด็ดขาดและใช้ภาษาพม่าเป็นภาษาราชการในราชสำนักตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (คุณหญิงสุริยา รัตนกุล, 2544, น. 216-217)

4. เนื้อหาในจารึก

เนื้อหาของจารึกพุกามส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ได้เป็น 7 ประเภท (ม.ร.ว. รุจยา อาภากร และ นฤมล ธีรวัฒน์, 2551, น. 162) ดังนี้

ประเภทที่ 1 เพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับของที่อุทิศถวายให้ศาสนา เช่น จำนวนข้าววัด ค่าใช้จ่ายในการสร้างศาสนสถาน รูปเคารพ ฯลฯ ดังตัวอย่างจารึกพระเจ้าซอลูที่ค้นพบใหม่ พ.ศ. 1622 กล่าวถึงพระเจ้าซอลูและพระมหะสีได้ทรงถวายพระพุทธรูปขนาดเท่าพระองค์จริง พร้อมทั้งทรงกลปนาข้าคน 10 คน เหล่านักรำ วัว 10 คู่ เกวียน 10 เล่ม ที่นา 500 ไร่ และข้าวเปลือก 1,000 กระบุงไว้กับพระเจดีย์ที่ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่

ประเภทที่ 2 เพื่อบันทึกความรู้สึกของผู้จารึก เช่น บรรยายความรักที่มีต่อผู้วายชนม์ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้มีการสร้างถาวรวัตถุในศาสนาเพื่ออุทิศถวายให้แก่ผู้นั้น ดังตัวอย่างจารึกพระเจ้าซอลูที่ค้นพบใหม่ที่พระเจ้าซอลูทรงบรรยายถึงพระอัยกาและพระราชบิดาของพระองค์อย่างเทิดทูนว่า พระอัยกาของพระองค์เป็นพระราชผู้ทรงธรรมและมีชื่อเสียงกำจรกำจาย ส่วนพระราช

บิดาของพระองค์นั้นทรงเป็นผู้มีปัญญา เกียรติยศ ความกตัญญู และทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดยิ่ง

ประเภทที่ 3 เพื่อบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่ผู้จารึกได้กระทำและประสงค์จะเผยแพร่สู่สาธารณชน ดังตัวอย่างจารึกหลังพระพิมพ์ดินเผาสมัยพระเจ้าอนนรธา (พ.ศ. 1587-1620) ที่จารึกว่าพระเจ้าอนนรธาหรือพระเจ้าอนิรุทธ์ทรงสร้างพระพิมพ์ดินเผาด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เองเพื่อประสงค์ความหลุดพ้น (การบรรลุนิพพาน)

ประเภทที่ 4 เพื่อเล่าเรื่องการสร้างถาวรวัตถุและรายละเอียดของสิ่งที่สร้าง เช่น เจดีย์ พระพุทธรูป ผอบบรรจุพระธาตุ ดังตัวอย่างจารึกราชกุมารหรือจารึกมยะเชตีย์ พ.ศ. 1656 ที่กล่าวถึงเจ้าชายราชกุมารทรงสร้างพระพุทธรูปทองคำ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลให้พระราชบิดาคือ พระเจ้าจันสิตตาหายจากอาการพระประชวร พร้อมทั้งทรงถวายที่ดิน ชาวบ้าน และบรรดาทาสในพื้นที่ 3 หมู่บ้านแด่พระพุทธรูปองค์นั้นด้วย

ประเภทที่ 5 เพื่อเป็นการสาปแช่งทำให้ผู้ที่คิดจะลบล้างหรือทำลายสิ่งที่มีผู้สร้างถวายไว้กับพระพุทธรูปได้เกิดความเกรงกลัวและไม่กล้าทำการดังกล่าว ดังตัวอย่างจารึกราชกุมารที่เจ้าชายราชกุมารทรงสาปแช่งไว้ว่า หากผู้ใดมาทำลายหรือมีจิตคิดชั่วร้ายกับพระพุทธรูปทองคำและคูหาที่ประดิษฐานพระพุทธรูป หรือทำอันตรายแก่ข้าทาสที่พระองค์ทรงถวายไว้แล้ว ขอให้ผู้นั้นอย่าได้พบพระศรีอาริยมะตไตรเลย

ประเภทที่ 6 เพื่อบันทึกเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ พระธรรม พระคาถาบทสำคัญ ฯลฯ ดังตัวอย่างจารึกพระพิมพ์พุทธคยาศิลปะพุกามที่พบที่เมืองตะกั่วถ้ำภาคมณฑลเยลย์ จารึกคาถาเย ธรรมา ที่กล่าวกันว่าเป็นคาถาหัวใจพระพุทธศาสนา เนื้อหาของคาถานี้แปลได้ว่า ธรรมเหล่านี้ใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้นและความดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะทรงสั่งสอนอย่างนี้ เป็นต้น

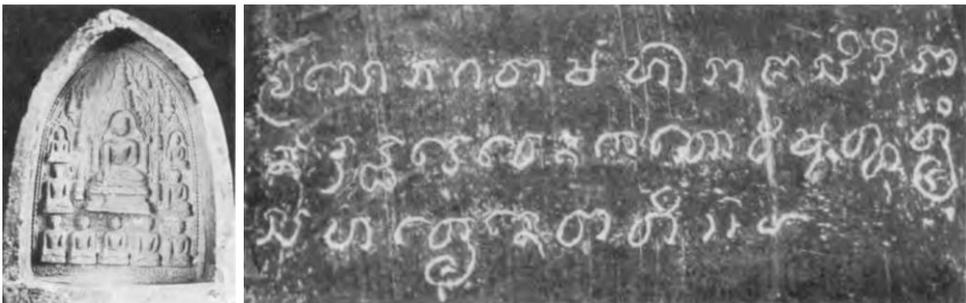
ประเภทที่ 7 เพื่อบันทึกกฎหมายและคติความ สำหรับแจ้งให้ประชาชนได้ทราบ ใช้เป็นแนวทางปกครองและตัดสินคดี ดังตัวอย่างจารึกธรรมวิลาส พ.ศ. 1717 สมัยพระเจ้านรปทีซีตุ ซึ่งจารึกกฎหมายคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ไว้ เป็นต้น (วิรัช นิยมธรรม, 2555ก)

จารึกที่สำคัญของอาณาจักรพุกาม

ในบทความนี้ขอยกตัวอย่างจารึกของอาณาจักรพุกามที่สำคัญจำนวน 3 หลัก ได้แก่ จารึกหลังพระพิมพ์ดินเผาสมัยพระเจ้าอนอรธา (พ.ศ. 1587-1620) จารึกราชกุมารหรือจารึกมยะเซตีย์ (พ.ศ. 1656) และจารึกพระเจ้าชอลูที่ค้นพบใหม่ (พ.ศ. 1622) เพราะจารึกทั้ง 3 หลักนี้มีเนื้อหาเกือบจะครอบคลุมเนื้อหาทั้ง 7 ประเภท (ยกเว้นประเภทที่ 7) ดังที่แสดงไว้ในหัวข้อจารึกของอาณาจักรพุกาม หัวข้อย่อยที่ 4 เรื่องเนื้อหาในจารึก

1. จารึกหลังพระพิมพ์ดินเผาสมัยพระเจ้าอนอรธา (พ.ศ. 1587-1620)

จารึกในสมัยพระเจ้าอนอรธาหรือพระเจ้าอนิรุทธ์ที่พบมากที่สุดคือจารึกที่อยู่หลังพระพิมพ์ดินเผากระจายอยู่ทั่วไปในตอนกลางของประเทศ มีการบันทึกอยู่ 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษามอญ (Monzel, 2019, p. 59) โดยแบ่งจารึกหลังพระพิมพ์ดินเผาได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) พระพิมพ์ดินเผาที่ปรากฏพระนามของพระเจ้าอนอรธา 2) พระพิมพ์ดินเผาที่เป็นภาษาสันสกฤตแต่ไม่ปรากฏพระนามของพระเจ้าอนอรธา (Tun, 1987, p. 4) สเตน โคนอฟ (Sten Konow. as cited in Tun, 1987, p. 4) ให้ความเห็นว่าการที่พระเจ้าอนอรธาใช้ภาษาสันสกฤตในการบันทึกนั้น อาจจะไม่ใช่เครื่องยืนยันว่าชาวพุกามใช้ภาษาสันสกฤต แต่อาจจะได้แบบที่ทำขึ้นที่อินเดียซึ่งใช้ภาษาสันสกฤต ต่อมาจึงได้เปลี่ยนมาใช้ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่ใช้บันทึกคัมภีร์ของพุทธเถรวาทแทน

ภาพ 1 พระพิมพ์ดินเผาด้านหน้า (ซ้าย) และด้านที่มีอักษรจารึกพระนามของพระเจ้าอนอรธาหรือพระเจ้าอนิรุทธ์ (ขวา)

ที่มา: Mya, Thiripyanchi U, *Votive tablets of Burma Part 1*, p. 104.

ภาพ 1 เป็นจารึกหลังพระพิมพ์ดินเผาที่จารึกพระนามของพระเจ้าอนนรธาหรือพระเจ้าอนิรุทธ์ มีความสูงและความกว้างประมาณ 6x8 นิ้ว จารึกด้วยอักษรมอญ-พม่าโบราณ พบที่ตำบลนวาตะแหล่ง (Nwatale) เมืองมีต (Momeik) รัฐฉาน (Shan state) พระมหากวีศักดิ์ ญาณกวี (ป.ศ. 9) วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ได้แปลจารึกหลักนี้โดยยรรรถหรือแปลเอาความไว้ดังนี้

ตาราง 2 คำอ่านและคำแปลของจารึกหลังพระพิมพ์ดินเผาที่จารึกพระนามของพระเจ้าอนนรธาหรือพระเจ้าอนิรุทธ์

คำอ่าน	คำแปล
(1) เอโส ภควา มหาราชสิริอ-	มหาราช (นามว่า) สิรินิรุทธเทพทรงสร้าง (รูป)
(2) นิรุทธเทเวน กโต วิมุตตตถ์	พระผู้มีพระภาคนี้ไว้ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง
(3) สหตถเนวาทิ	เพื่อประสงค์ความหลุดพ้น (การบรรลุนิพพาน)

เนื้อหาในจารึกข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาอย่างยิ่งยวดของพระเจ้าอนนรธาในอันที่ทรงต้องการบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ ความดับสนิทแห่งกิเลสและกองทุกข์หรือการบรรลุนิพพานนั่นเอง

2. จารึกราชกุมารหรือจารึกมยะเซเดีย (พ.ศ. 1656)

จารึกราชกุมารหรือจารึกมยะเซเดียสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1656 เป็นจารึกที่ราชกุมารหรือพระโอรสในพระเจ้าจันลิตดาโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อบันทึกการประกอบพระกุศลในวโรกาสที่โปรดให้สร้างพระพุทธรูปทองคำจากเครื่องประดับอันเป็นมรดกที่ได้รับจากพระมารดา เพื่อถวายเป็นพระกุศลแด่พระราชบิดาที่กำลังประชวรอยู่ จากนั้นโปรดให้ประดิษฐานไว้ในถ้ำแห่งหนึ่ง พระองค์โปรดให้จารึกด้วย 4 ภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาปยู ภาษามอญ และภาษาพม่า จารึกหลักนี้ยังถือเป็นจารึกภาษาพม่าที่เก่าแก่ที่สุดอีกด้วย (ม.ร.ว. รุจยา อาภากร และ นฤมล ธีรวัฒน์, 2551, น. 160) จารึกนี้พบอยู่ 2 หลักมีข้อความเดียวกัน มี 4 ด้าน 4 ภาษาเหมือนกัน หลักแรกพบใกล้กับเจดีย์มยะเซเดีย (Myazedi) ดร. ชาร์ลส์ อ็อตโต แบล็กเด็น (Charles Otto Blagden) ให้ชื่อว่าจารึกหลัก A (Pillar A) จารึกหลักนี้ยังอยู่ในสภาพดี ปัจจุบันเก็บไว้ในพิพิธภัณฑิ์โบราณคดีพุกาม (Bagan Archaeological Museum) ส่วนจารึกหลักที่ 2 พบที่วัดกูปเย่ากจี (Kubyaukgyi) ซึ่งอยู่ติดกับเจดีย์มยะเซเดีย จารึกหลักนี้ชำรุดมาก โดยแตกออกจากกัน ดร. ชาร์ลส์ อ็อตโต แบล็กเด็น ให้ชื่อว่าจารึกหลัก B (Pillar B) ปัจจุบันเก็บไว้ที่เจดีย์มยะเซเดีย เมืองพุกาม (Ko & Duroiselle, 1972, p. 1)

ภาพ 2 จารึกราชกุมารหรือจารึกมยะเซตีย์หลัก B (ซ้าย)

และสำเนาจารึกราชกุมารหลัก A ด้านที่เป็นภาษาบาลี (ขวา)

ที่มา: <http://bagan.travelmyanmar.net/stone-inscriptions.htm>

คำแปลของจารึกมยะเซตีย์ด้านที่บันทึกเป็นภาษาบาลีเป็นดังนี้

ศิริ ข้าพเจ้านอบน้อมสิ่งอันประเสริฐมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นแล้ว จักได้กล่าวถึงกิริยาบุญที่ (ข้าพเจ้า) ผู้มีนามว่าราชกุมาร ได้กระทำแล้วในศาสนาของพระชินเจ้า ขอท่านทั้งหลายจงฟังกิริยาบุญนั้นของข้าพเจ้าเมื่อหนึ่งพันหกร้อยยี่สิบแปดปี แต่การปรินิพพานแห่งพระโลกนาถผ่านพ้นไปแล้ว (พ.ศ. 1628)

พระเจ้าแผ่นดินพระนามว่าติภูวนาติจจ (ตรีภูวนาติตย์) ผู้มีอำนาจมาก ผู้เกิดในวงศ์แห่งอาทิตย์ผู้สูงส่งได้ครองราชย์ที่เมืองชื่อว่าอริมหทนะ (เมืองพุกาม) พระองค์ทรงมีพระเทวีผู้เป็นที่รักพระองค์หนึ่ง พระนามว่าติโลกวรางสิกาผู้เฉลียวฉลาด ผู้ฝึกฝนสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลในราชกิจทั้งปวง พระโอรสแห่งพระนางมีนามว่าราชกุมาร ทรงเป็นอำมาตย์ เป็นผู้สติปัญญาเฉียบแหลม ทรงรอบรู้ในราชกิจทั้งหลาย พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นทรงพอพระทัย ได้พระราชทานหมู่บ้าน 3 แห่งแก่พระเทวีนั้นเพื่อทรงใช้สอย ด้วยการให้สอยข้าทาสทุกเมื่อ เมื่อพระเทวีพระองค์นั้นสิ้นพระชนม์ไปแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็พระราชทานหมู่บ้านทั้ง 3 แห่งนั้นแก่พระกุมารต่ออีก

ครั้นเมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงครองราชย์โดยธรรมได้ 28 ปี ก็ทรงพระประชวรหนัก (พระราชกุมาร) ทรงระลึกถึงพระกรุณาธิคุณอันมากมายของพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงธรรม จึงให้สร้างพระพุทธรูปอันทำแล้วด้วยทองทั้งปวงอันงดงาม ผู้ทรงมีพระหฤทัยเบิกบานได้นำเอาพระพุทธรูปนั้น พร้อมเครื่องสักการะมากมายเข้าไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ได้กราบทูลตามความคิดเห็นของพระองค์ว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้สร้างพระพุทธรูปที่ทำแล้วด้วยทอง อันงดงามนี้ ขอแบ่งส่วนบุญให้

ข้าแต่พระองค์ ขอพระองค์จงอนุโมทนาบุญอันประเสริฐด้วยเถิด ข้าแต่พระองค์ สำหรับหมู่บ้าน ทั้งสามที่พระองค์พระราชทานแก่ข้าพระพุทธเจ้านั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายแด่พระพุทธเจ้า (พระพุทธรูป) องค์นี้ ขอพระองค์จงอนุโมทนาบุญนั้นด้วยเถิด

ครั้งพระราชกุมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระเจ้าแผ่นดินถึงจะทรงมีพระทัยกระสับกระส่าย เพราะโรคภัย ก็ยังทรงยกพระหัตถ์เปล่า ตรัสอนุโมทนาว่าดีแล้ว ดีแล้ว พระมุกคลิปตตกเถระ เป็นพระมหาเถระที่มากไปด้วยความเอ็นดู และท่านผู้เป็นบัณฑิตนามว่า สุเมธ เพราะมีปัญญาดี พระพรหมปาละและพระพรหมเทวะผู้มีศีล พระโสมณะผู้เป็นพหูสูต พระผู้เป็นวรบัณฑิตนามว่า สังฆเสนะ และต่อหน้าพระภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นทรงมีพระทัยยินดี ทรงหลังน้ำ (ทักษิโณทก) ให้พื้นพสุธาเป็นพยาน

ลำดับนั้น มหาอำมาตย์นั้นได้ให้ประดิษฐานพระพุทธรูปทองอันงดงามนั้น แล้วให้สร้าง คูหาอันเป็นสถูปทอง (ครอบทับ) ครั้นทำมงคลแด่พระพุทธปฏิมาและพระคูหาแล้ว ได้ทำปณิธาน อย่างนี้ว่า ขอบุญกุศลที่ข้าพเจ้าผู้กำลังกระทำอยู่ได้สะสมไว้แล้วนี้จงเป็นปัจจัยเพื่อการตรัสรู้ สัพพัญญุตญาณ บรรดาทาสและผู้คนในสามหมู่บ้านมีจำนวนเท่าใดที่ข้าพเจ้าได้ถวายแล้วแก่ พระคูหาและแก่พระพุทธรูปทองคำ บุตรหรือหลานหรือญาติคนอื่น ๆ ใครก็ตามที่มีความคิดชั่วช้า ไม่มีจิตใจศรัทธา คนผู้มืดบอด หากทำให้เกิดอุปัทวันตรายแก่ทาสทั้งหลายเหล่านั้น ขอคนนั้น จงอย่าได้เห็นพระ (ศรีอาริย์) เมตไตรเลย

(กังวล คัชชिมา, 2556, น. 69-71)

จารึกหลักนี้นับเป็นหลักฐานอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของประเทศสาธารณรัฐแห่ง สหภาพเมียนมา เพราะเป็นจารึกภาษาพม่าที่เก่าที่สุด และได้รับการบรรจุให้อยู่ในแบบเรียน อ่าน ประวัติศาสตร์เมียนมา ชั้น 5 เพื่อสั่งสอนเยาวชนให้รู้จักความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ (วิรัช นิยมธรรม, 2555) ดังที่เจ้าชายราชกุมารทรงสร้างพระพุทธรูปทองคำถวายไว้กับพระศาสนา ด้วย ทรงหวังให้พระเจ้าจันสิตตา พระราชบิดาหายจากอาการพระประชวรโดยเร็ว และสอนให้เยาวชน ตระหนักในเมตตาธรรม ดังที่พระเจ้าจันสิตตาโปรดพระราชทานหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านให้แก่พระราช โอรสของพระองค์ด้วยพระเมตตา

3. จารึกพระเจ้าชอลูที่ค้นพบใหม่ (พ.ศ. 1622)

จารึกหลักนี้พบที่วัดเปตอ เมืองมยิจตา ภาคมณฑลทะเลย์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ขณะคนงานกำลังขุดหลุมเพื่อทำการก่อสร้างภายในวัด จารึกนี้มีความสูง 1.75 เมตร กว้าง 1.06 เมตร แผ่นจารึกได้แตกออกเป็น 5 ส่วน ปัจจุบันพบเพียง 4 ส่วน สภาพชำรุดค่อนข้างมาก ปัจจุบันยังคงเก็บรักษาไว้ที่วัดเปตอดั้งเดิม

จารึกหลักนี้สร้างเมื่อ จ.ศ. 441 หรือ พ.ศ. 1622 มีอักษรจารึกอยู่ทั้ง 2 ด้าน ด้านหน้ามี 28 บรรทัด จารึกด้วยอักษรมอญโบราณทั้งหมด โดยใน 8 บรรทัดแรกบันทึกเป็นภาษาบาลี ส่วนบรรทัดที่เหลือบันทึกเป็นภาษามอญ ด้านหลังมีทั้งหมด 36 บรรทัด ในส่วนต้นจำนวน 8 บรรทัดจารึกด้วยอักษรเทวนาครี ภาษาสันสกฤต จารึกในส่วนนี้ลบเลือนมาก แต่ละบรรทัดสามารถอ่านได้เพียงไม่กี่คำเท่านั้น ในส่วนตรงกลางบันทึกด้วยอักษรอินเดียใต้ ภาษาบาลี จำนวน 21 บรรทัด และส่วนท้ายบันทึกด้วยอักษรปยู ภาษาปยู จำนวน 7 บรรทัด (Monzel, n.d., p. 20)

เนื้อหาของจารึกกล่าวถึงพระเจ้าชอลูและพระมเหสีได้ถวายพระพุทธรูป ข้าววัด ที่ดิน และผลิตข้าวแด่วัดในพระพุทธศาสนา ตอนท้ายมีคำอธิษฐานของผู้ร่วมในการทำบุญครั้งนี้ด้วย เมื่อประมวลเนื้อหาจากจารึกที่เป็นภาษามอญ บาลี และปยู สามารถแปลความได้ดังนี้

โอม! พระราชาพระนามว่ามัชชทเวะ ผู้ทรงสร้างสิ่งอันประเสริฐในเมืองมยิจตา (สร้างพระเจดีย์) พระราชาองค์นี้ทรงธรรมและมีชื่อเสียงก่าจรก่าจาย พระราชโอรสของพระองค์มีพระนามว่ามหัพพิชัรนต์ทเวะทรงเป็นผู้มีปัญญา เกียรติยศ ความกตัญญู และทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด โอรสของพระเจ้ามหัพพิชัรนต์ทเวะ คือ พระเจ้าพัชราภรณ์ทเวะ (พระเจ้าชอลู) พระองค์ทรงมีปัญญา เกียรติยศ และทรงมีความกตัญญูเช่นเดียวกัน พระเจ้าพัชราภรณ์ทเวะพร้อมด้วยทหารกองหนึ่งมาถึงยังฉางหลวงแห่งเมืองมยิจตา พระองค์ทรงทราบข่าวเรื่องพระเจดีย์ที่พระอัยกาของพระองค์ทรงสร้างไว้ได้พังทลายลง จึงทรงมีพระดำริ (ให้บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่) พระองค์ทรงนำพระพุทธรูปทองคำ 2 องค์และพระพุทธรูปเงิน 2 องค์ที่ทรงสร้างด้วยฝีพระหัตถ์ มาประกอบพิธีต่อหน้าหมู่เทพยดาและเหล่าพระราชาราษฎร์พระองค์ทรงถวายบรรดาพระพุทธรูปในคราวเดียวกับที่พระเจดีย์องค์นั้น เมื่อศักราชได้ 441 (พุทธศักราช 1622)

อสินสังวัจฉระ¹ วันเพ็ญ ปุชยมาส วันพุธ พระองค์ทรงสร้างพระพุทธรูปขนาดเท่าพระองค์เอง ทรงกลีปนาข้าคนอีกสิบคนเพื่อทำหน้าที่เตรียมอาหารสำหรับถวายแด่พระเจดีย์ นอกจากนี้ยังทรงกลีปนาเหล่านักร้า วัว 10 คู่ เกวียน 10 เล่ม ที่นา 500 ไร่ และข้าวเปลือก 1,000 กระบุงไว้กับพระเจดีย์ ด้วยอานิสงส์ที่ได้ทรงกระทำในครั้งนี้อยู่พร้อมทั้งพลาณภาพของพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า และพระสังฆเจ้า พระเจ้าพัชราภรณ์ทวะทรงอธิษฐานขอให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในกาลเบื้องหน้า (Monzel, n.d., p. 20-21)

จารึกหลักนี้นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมีภาษาและอักษรอย่างหลากหลายอยู่ในหลักเดียวกัน ถือเป็นจารึกในยุคต้นของอาณาจักรพุกามที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษาปยูมาอย่างต่อเนื่องแม้อาณาจักรศรีเกษตรจะล่มสลายไปแล้วก็ตาม และยังแสดงให้เห็นว่ามีการใช้ภาษามอญเป็นภาษาราชการภายในอาณาจักรพุกามมาก่อนสมัยพระเจ้าจันสิตตาอีกด้วย ในด้านประวัติศาสตร์ จารึกหลักนี้ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระเจ้าชอลูหรือพระเจ้าพัชราภรณ์ทวะ (วัชราภรณ์ทวะ) ที่ต่างออกไป กล่าวคือ ในพงศาวดารหรือตำนานฉบับอื่นๆ ของพม่ากล่าวว่าพระเจ้าชอลูเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอนรธา แต่ในจารึกหลักนี้กล่าวว่าพระองค์เป็นพระราชโอรสของพระเจ้ามัทพพิชรัตนทวะ และเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้ามัทชทวะ นับว่าเป็นข้อมูลที่นำเสนอใจอย่างยิ่งสำหรับนักประวัติศาสตร์ที่จะต้องค้นคว้าหาคำตอบกันต่อไป

ภาพ 3 จารึกสมัยพระเจ้าชอลูที่ค้นพบใหม่ที่วัดเปตอ เมืองมยิดตา ภาคมณฑลพะเย่

ที่มา: <http://www.tuninst.net/PED-MK/PTS-foreword/pts-dict.htm>

¹ สังวัจฉระ หมายถึง ปี ซึ่งมักจะใช้ชื่อตามปีนักษัตร ปีจุลศักราช 441 ตรงกับปีมะแม อสินสังวัจฉระจึงน่าจะหมายถึงปีมะแมหรือปีแพะ ในบาลีและสันสกฤตไม่มีคำว่า "อสิน" แต่ในภาษาสันสกฤตมีคำว่า "อชิน (ajina)" หมายถึง หนังกแพะ ซึ่งมีความหมายที่เชื่อมโยงกับแพะ จึงอาจเป็นไปได้ว่าคำว่า "อสิน" เพี้ยนมาจากคำว่า "อชิน"

การล่มสลายของอาณาจักรพุกาม

อาณาจักรพุกามล่มสลายลงในปี พ.ศ. 1830 ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้านรสีหปติ เพราะถูกกองทัพมองโกลเข้าโจมตี จากนั้นพุกามก็ตกเป็นเมืองขึ้นของราชวงศ์หยวนของกุบไลข่าน ดินแดนประเทศพม่าในขณะนั้นเกิดเป็นจลาจล ชนชาติต่าง ๆ ก็พาแยกตัวกันเป็นอิสระ เช่น ชนชาติมอญ ชนชาติไทใหญ่ เป็นต้น

สำหรับชนชาติพม่าเองก็ได้เปลี่ยนราชวงศ์อีกหลายราชวงศ์ แต่ครั้งที่เปลี่ยนราชวงศ์ กษัตริย์ก็ย้ายราชธานี แต่ราชธานีของพม่าถึงจะย้ายสักกี่ครั้งก็นับว่าอยู่ในบริเวณที่ราบใจกลางของประเทศอยู่นั่นเอง คือ ราชธานีที่เมืองสะแกก เมืองปินยา เมืองตองอู และเมืองมณฑลทะเลย์ กษัตริย์ราชวงศ์สุดท้ายคือราชวงศ์อลองพญา ประทับอยู่ที่เมืองมณฑลทะเลย์จนกระทั่งรบแพ้อังกฤษครั้งสุดท้ายในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2428 (คุณหญิงสุริยา รัตนกุล, 2544, น. 215) และได้รับเอกราชในเดือนมกราคม พ.ศ. 2491

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ถนอมปัญญารักษ์. (2547). *พุทธศาสนากับพม่าในสมัยอาณาจักรพุกาม (ค.ศ. 1057-1287)*. (สารนิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- กังวล ศัชชีมา. (2556). จารึกมยะเจติย์ หลักฐานสำคัญของประวัติศาสตร์พม่า. ใน *เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทย-รามัญ : เนื่องในวาระอายุวัฒนมงคลครบ 80 ปี ของศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จำลอง สारพัตนีก* (น. 68-71). กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชะเอม แก้วคล้าย. (2535). จารึกเหรียญเงินปยู. *วารสารศิลปากร*, 35(2), 86-92.
- ตุซาร์นวย. (2554). *ภาษาพม่าพื้นฐาน 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ยุทธร นาคสุข. (2557). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจารึกของอาณาจักรศรีเกษตร. ใน *ความสัมพันธ์ของภาษาและรัฐโบราณในอาเซียน* (น. 115-134). กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รุจยา อาภากร, ม.ร.ว. และนฤมล ธีรวัฒน์ (บก). (2551). *มองพม่าผ่านชเวดากอง*. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

- วิรัช นิยมธรรม. (2555ก). *ศิลาจารึกกับเค้ามูลทางสังคมและวรรณกรรมพม่าในสมัยพุกามอันไพบูลย์*. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/15579>
- _____. (2555ข). *ราชกุมาร : เจ้าชายยอดกตัญญูจากปฐุมศิลาจารึกภาษาพม่า*. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/15573>
- สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธ์ุ. (2542). *ต้นเค้า กำเนิดและวิวัฒนาการของอักษรและอักษรวิีไท*. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2535). *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000*. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- สุริยา รัตนกุล, คุณหญิง. (2544). *นานาภาษาในเอเชียอาคเนย์ ภาคที่ 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาเพื่อพัฒนาชนบท.
- Aung-Thwin, M. (1985). *Pagan: The Origins of Modern Burma*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Duroiselle, C. (ed.). (1921). *A List of Inscriptions Found in Burma*. Rangoon: Government Press.
- Hla, P. N. (1975, October). Comparative Study of Old & Modern Burmese. *Journal of Burma Research Society*, 58, pt. 1.
- Ko, T. S., and Duroiselle, C. (ed.). (1972). *Epigraphia Birmanica being Lithic and other Inscriptions of Burma, Volume 1, Part 1*. Rangoon: Archaeological Survey of Burma.
- Luce, G. H. (1985). *Phases of Pre-Pagan Burma: Languages and History, volume 1*. Great Britain: Oxford University Press.
- Monzel, B. H. (2019). Epigraphy as a Source for the History of Old Burma. In *the 3rd SEAMEO SPAFA International Conference* (p. 83-92). Bangkok: SEAMEO SPAFA Regional Centre for Archaeology and Fine Arts.
- Monzel, N. B. N. (n.d.). *Myittha Slab Inscription of King Sawlu (Bajrâbharanadeva)*. Retrieved from https://www.academia.edu/30201343/Myittha_Slab_Inscription_of_King_Sawlu_Bajr%C3%A2bhara%E1%B9%87adeva

- Naksuk, Y. (2017). Inscriptions of Sri Ksetra and Bagan Kingdoms. In *A Collection of Papers on Myanmar Language and Literature* (p. 167-206). Chiang Mai: Patara Prepress.
- Shafer, R. (1943). Phân tích sâu hơn về các hệ thống chữ viết Pyu. *HJAS*, 7, 37-34.
- Skilling, P. (1997, November). The Advent of Theavada Buddhism to Mainland South-east Asia. *Journal of the International Association of Buddhist Studies*, 23(1), 93-107.
- Tun, T. (1987). History Of Buddhism In Burma A.D 1000-1300. *Journal of Burma Research Society*, 61, 1-266.